

Hz. ÂİŞE ve SİYÂSET (Hadis-Haber ve Tarihî Bilgiler Işığında)

Yrd. Doç. Dr. Harun Reşit DEMİREL*

Giriş

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in eşi Âişe; babası Ebû Bekr Abdullah b. Ebî Kuhâfe Osman b. Âmir, annesi ise Ümmü Ruman bintu Âmir b. Uveymir b. Abdi's-Şems el-Kinâniye'dir. Peygamber(s.a.v.)'in en çok sevdiği hanımı olan Âişe¹, evlilik yaşı ihtilafli olmakla beraber Peygamber(s.a.v.) ile evlendiğinde yaşının en fazla 10 civarında olduğunu².

Hz. Peygamber(s.a.v.)'in vefatından sonra H. 58 yıllarında vefat ettiği göz önüne alınırsa geriye kalan uzun ömründe bizzat siyâsete girmiş, aşağıda misallerini vereceğimiz gibi bazen devlet başkanını kıyasıya savunmuş, bazen devletin tepe noktasındaki şahsa muhalefet etmiş bazen de bu muhalefeti savaşa kadar gitmiştir. Bu çalışmamızda

* Y.Y.Ü., İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı.

¹ Bu hususta ki rivâyetler için bkz. İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-Kübrâ*, Dâru Beyrût, Lübnan, 1980, VIII, 67; Müslim, İbnu'l-Haccac, *el-Câmi' es-Sahih*, Çağrı Yay., İst., 1981, Fedâilu's-Sahâbe, Bab(1), H. No: 2-8; Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed, *el-Câmi' es-Sahih*, Çağrı Yay., İst, 1981, Fedailu Ashabi'n-Nebî, Bab(5); Tirmizî, Ebû Ali Muhammed b. İsâ, *el-Cami'*, Çağrı Yay., İst., 1981, H. No: 3885, 3886, 3890; İbn Abdi'l-Berr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdillâh en-Nemerî, *el-İstiab fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, Tah: Ali Muhammed el-Becâî, Dâru'l-Ciyl, Beyrût, 1992, IV, 1883

² Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsuddin, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, Müessesetu'r-Risâle, Beyrût, 1990, II, 135; İbn Hacer, Şerefuddin Ebî Fadl Ahmed b. Ali el-Askalanî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, Dâru'l-Ciyl, Beyrût, 1992, VIII, 16

biz, eldeki verilerin ışığında onun Hz. Peygamber sonrası kimi zaman fırtınalı geçen siyâsî hayatını incelemeye çalışacağız.

Konumuzun siyâset olması açısından bu kelimenin sözlük ve terim anlamlarını vererek konumuza başlayacağız.

Sözlükte “*Bir işi idare etmek, tedbir etmek ve düzene koymak*” anlamlarına gelen **siyâset**, terim olarak: “*kısa ve uzun vadede, yahut dünya ve ahirette kurtuluşlarına vesile olacak bir irşad yoluyla insanların doğruluğu için çalışmak; bir toplumu veya ülkeyi dahili ve harici işleriyle birlikte idare etme sanatı*”³’dir. Bu tanımdan sonra Peygamber(s.a.v.)’in vefatına yakın günlere gidebiliriz.

1. Peygamber(s.a.v.)’in Son Zamanları

Peygamber(s.a.v.) miladi 632 yılında rahatsızlanmıştır. Rahatsızlığının sebebi bir baş ağrısıdır. Meymune(r.Anha)’ın evinde rahatsızlaşan Peygamber(s.a.v.)’in giderek hastalığının daha da arttığını görmekteyiz.⁴ Kendileri 13 veya 14 gün hasta yattıktan sonra Hz. Âişe’nin evinde vefat etmiştir.⁵

H. Peygamber(s.a.v.)’in rahatsızlığı esnasında ileri yıllarda siyâset sahnesinde etkili olabilecek bir takım gelişmeler olmuştur. Bunların en önemlisi kendisinden sonra yerine kimin geçeceği. Bize ulaşan bilgilere göre Abbas b. Muttalib, hilâfetin Hâşim oğullarından Hz. Ali’ye kalmasını arzulamaktaydı.⁶ Hatta bu hususta Hz. Ali’yi teşvik eden Hz. Abbas, hilâfetin kendilerine bırakılıp bırakılmayacağını sormasını istemişti. Bu konudaki rivâyet şöyledir: İbn Abbas anlatıyor: Hz. Ali, Rasûlullahı rahmet-i rahmana kavuşturan hastalığı sırasında yanından dışarı çıktı.

(Dışarıda bekleyen) halk: *Ey Eba’l-Hasen! Rasûlullah ne durumda? diye sordular. O da: “Allah’a hamd olsun iyileşti”* dedi. Hz. Abbas onun elinden tuttu ve “üç gün sonra Rasûlullah vefat edecek ve sen başka birisine memur olacaksın. Vallahi ben Rasûlullahın bu hastalığından kurtulamayıp vefat edeceğini görüyorum. Zira ben Abdu’l-

³ Lewis el-Mahluf, *el-Müncid fi’l-Luğati ve’l-A’lâm*, Beyrût, 1992, XXXIII. Bsk., s. 362; Ahmed Suveyyim el-Umerî, *Mu’cemu’l-Ulumi’s-Siyâseti’l-Müeyyessa*, Mısır, 1985, s. 125

⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 205-6; Abdu’r-Rezzak b. Hemmam, *el-Musanna’f*, Tah: Habibu’r-Rahman el-A’zamî, el-Mektebü’l-İslamî, Beyrût, 1983, V, 429, H. No: 9753

⁵ Buharî, *Megazî*, Bab(85); Ayrıca bkz: İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 206; Belâzûrî, Ahmed b. Yahya, *Eşrafu’l-Ensâb*, Tah: Muhammed b. Hamidullah, Mısır, II. Bsk., s. 545, 568

⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, II, 246

Muttalib oğullarının ölüm sırasında aldığı şekli biliyorum. Gel Rasûlullah'a gidip bu iş-hilâfet- kimde kalacak, Ona soralım. Bizde kalacaksa bilmiş oluruz. Bizden başkasında kalacaksa kendisiyle konuşuruz da bize tavsiyede bulunur." dedi." Ali: "Eğer biz onu sorsak bunun üzerine –hilâfeti- yasaklarsa, halk ondan sonra onu asla bize vermez. Vallahi ben böyle bir şey sormam!" diye cevap verir.⁷

Bu arzu ileriki yıllarda polemik konusu olacak ve Sünniler ile Şiîlerin günümüze dek olan münakaşalarına zemin hazırlayacaktır. Hz. Peygamber(s.a.v.)'in vefatından sonra, Onun Ali'yi halife bıraktığına dair bir takım dedikodular çıkması üzerine Hz. Âişe, babasının hilâfetini destekleyerek şöyle der: el-Esved şöyle dedi: Hz. Âişe'nin meclisinde "Peygamber(s.a.v.), Ali'yi vasiyet etti mi?" diye sordum. Hz. Âişe: "*Bunu kim söyledi, başını göğsüme yasladı ve o halde bir leğen istedi ve ona meyletti ve bu şekilde vefat etti. Ve ben bunu hissetmedim de nasıl olur da Aliyi vasiyet eder?*"⁸ diye cevap verir.

Babasının hilâfetinin meşrûiyeti söz konusu olduğu bir zamanda bu olayı rivâyet eden Hz. Âişe, aynı zamanda Hz. Ali ve taraftarlarının iddialarının da bir noktada önünü kesmiştir. Gerçi o babasının hilâfete gelişinin acele olduğunu kabul etmiş olsa da böyle olmasının ümmet için hayırlı olduğu görüşündedir. Bu husustaki rivâyet şu şekildedir: Hz. Âişe(r.anha)'dan rivâyet edilmiştir: Rasûlullah vefat ettiğinde Ebû Bekr Sunh'da idi. Yani Âliye'de idi. Hz. Ömer ayağa kalkıp: Vallahi Rasûlullah vefat etmedi Allah Onu mutlaka geri gönderecektir., o da münafık kimselerin elini kesecek." diyordu. Derken Hz. Ebû Bekr geldi, Rasûlullahın yüzünü açtı ve öptü. "Anam babam sana feda olsun. Sağlığında hoştun, ölümünde de hoşsun! Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zü'l-Celâl'e yemin olsun, Allah sana ebediyen iki ölüm tattırmayacak!" dedi. Sonra dışarıya çıkıp, Hz. Ömer'i kastederek: Ey Peygamber ölmedi diyen kişi! Ağır ol! dedi. Hz. Ebû Bekr konuşmaya başlayınca Hz. Ömer oturdu. Ebû Bekr Allah'a hamdu sena ettikten sonra: Haberiniz olsun! Kim Muhammed'e tapıyor idiye bilsin ki artık Muhammed ölmüştür. Kim de Allah'a tapıyor idiye o da bilsin

⁷ Buharî, İsti'zan, Bab(29); Meğazî, Bab(83); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, İst., 1982, I, 263, 325, A. Muhammed Şakir her iki hadisin de isnadının sahih olduğunu söyler. *Şerhu Müsnedi Ahmed*, Dâru'l-Mearif, Mısır, 1950, I. Bsk., IV, 116, V, 4

⁸ Buharî, Meğazî, Bab(83); İsti'zan, Bab(29); İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 260 v.d.; Ahmed, *Müsned*, I, 263, 325, Heysemî Nureddin Ali b. Ebî Bekr, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Dâru'l-Kütübi'l-Arabiye, Beyrût, 1982, V, 197, (Ebû Ya'la'dan), Heysemî ricali hakkında "sika" demiştir.; Ebû Abdîrrehman Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, *es-Sünne*, Tah: Muhammed b. Saîd b. Sâlim el-Kahtanî, Riyâd, 1994, II. Bsk., II, 536

ki Allah haydır, ölümsüzdür.” dedi. Ve şu ayeti okudu: “*Muhammed ancak bir peygamberdir. Ölür veya öldürülürse geriye mi döndürüleceksiniz? Geriye dönen, Allah’a hiçbir zarar vermez. Allah şükredenlerin mükafatını verecektir.*”⁹

Bu açıklama üzerine halk boğuk boğuk ağlamaya başladı. Ensâr daha sonra Ben-i Saîde sofasında Sa’d b. Ubâde’nin etrafında toplandılar. Ensâr dedi ki: “Bizden bir emir, sizden bir emir” dediler. Hz. Ebû Bekr, Ömer ve Ebû Ubeyde oraya geldiler. Hz. Ömer konuşmaya başladı ancak Ebû Bekr onu susturdu. Ömer şöyle diyecetti: Vallahi ben konuşmayı şu sebeple arzu etmiştim. –Zihnimde- bazı sözler hazırlamış, Hz. Ebû Bekr bunlara ulaşamaz-hatırından bunlar geçmeyebilir- diye endişe etmiştim. Ama yemin olsun ki Ebû Bekr öyle bir konuştu ki vallahi içimde hazırlamış olduğum güzel sözlerin hepsine isabet etti, benim hatırıma gelmeyen şeylerin daha güzelini belîğ bir şekilde ifade etti. O sözlerine şöyle devam etti: Bizler umera, sizler vezirlersiniz. –Bu söz üzerine Habbab b. Münzir ayağa kalkarak “Hayır vallahi biz bunu yapmayız. Bizden bir emir olacak sizden bir emir olacak” dedi. Hz. Ebû Bekr: “*Bizler emirleriz, sizler vezirlersiniz*” dedi. Kureyş’liler –yer itibarıyla- Arapların ortasındadır, şerefçe de en gözdeleleridir.- Öyleyse Ömer’e veya Ebû Ubeyde’ye bey’at edin!” Hz. Ömer atılarak “Bilakis biz sana bey’at ediyoruz. Sen bizim efendimizsin, en hayırlımızsınız. Üstelik Rasûlullah’a de en sevgili olanımızsınız!” dedi, ve Hz. Ebû Bekrin elinden tutarak ona bey’at etti. Hz. Ömer’i müteakip halk da ona bey’at etti. Bunun üzerine birisi: “Sa’d b. Übade’yi katlettiniz” diye bağırdı. Hz. Ömer öfkeyle: “Allah onu katletsin” dedi. Hz. Âişe dedi ki “Bu her iki konuşmada geçen sözleri Allah faydalı kıldı. Nitekim Hz. Ömer’in konuşması halkı korkuttu. Aralarında nifak vardı, onun konuşması ile Cenab-ı Hak nifakı bertaraf etti. Hz. Ebû Bekr de halkın nazarını Allah’a çevirip, üzerinde oldukları hakkı -İslam’ı- öğretti. Oradan şu ayeti okuyarak ayrıldılar: “*Muhammed ancak bir peygamberdir. Ölür veya öldürülürse geriye mi döndürüleceksiniz? Geriye dönen, Allah’a hiçbir zarar vermez. Allah şükredenlerin mükafatını verecektir.*”¹⁰

⁹ Al-i İmrân, 3/ 144

¹⁰ Buharî, Fedailü’s-Sahâbe, Bab(5); Meğazî, bab(83); Cenâiz, Bab(3); Nesâî, Cenâiz, Bab(11), H. No: 4, 11; Ahmed, *Müsned*, I, 8; Ahmed Muhammed Şakir bu hadisin senedinin sahih olduğunu söyler.; İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Ebî Şeybe İbrahim b. Osman b. Ebî Bekr el-Kûfî, *Musannaf Ebî Şeybe fi’l-Ehâdis ve’l-Eser*, Tah: Saîd el-Lahm, Dâru’l-Fikr, Beyrût, 1989, Meğazî, Bab(43), H. No: 43; Belâzürî Ahmed b. Yahya, *Ensâb*, I, 580

Hz. Âişe'nin de belirttiği gibi her ne kadar Hz. Ebû Bekr'e olan bey'at aceleye de gelmiş olsa ikinci gün halk bey'at ederek itaatlarını göstermişlerdir. Hz. Âişe'nin bu ifadelerini Hz. Ömer'in "*Ebû Bekr'in hilâfeti aceleye geldi, dediklerini biliyorum. Evet onun hilâfeti acele oldu. Ancak Allah, hilâfet fitnesinden bu ümmeti korudu. O meşveretle halîfe olmuştur.*" ifadeleri de desteklemektedir.

Hz. Âişe, babasının hilâfeti ile alakalı her hususta daima onun yanında olmuş ve desteklemiştir. Buna dair birinci örnek şudur: Bazı kişilerin kendisine "Hz. Peygamber(s.a.v.) halîfe bıraksa idi kimi bırakırdı?" sorusuna, Ebû Bekr diye cevap verir. Sonra kim? sorusuna ise Ömer ve Osman diye cevap verir.¹¹

Buna benzer bir rivâyeti de Buharî rivâyet etmektedir. Hz. Âişe'ye Hz. Peygamber(s.a.v.) yerine halife bıraksaydı kimi bırakırdı? diye soruldu.

-Âişe: Ebû Bekr, diye cevap verir. Ebû Bekr'den sonra kimdir? sorusuna,

-Âişe: Ömer, diye cevap verir. Ömer'den sonra kimdir? sorusuna ise

Âişe: Ebû Ubeyde b. el-Cerrah, diye cevap verir...¹²

Kendi tercihini göstermesi açısından ilginç ve önemli olan bu ifadeler, onun babasından sonra yerine geçecek kimseyi de belirtmiş olması, onun devletin en tepe noktasına tercihi esnasında Hâşim oğullarını hiç zikretmemesi oldukça düşündürücüdür. Onun babasının hilâfetine destek olarak kullanmış olduğu başka bir haber ise şudur: Hadisin senedi: Ebû Ma'mer el-Huzelî- İsmail b. İbrahim b. Ma'mer-Huşeym- el-Avvam b. Hevşeb- bilinmeyen birisi- Âişe, tariki iledir. Hz. Âişe dedi ki: Peygamber(s.a.v.), mescidi yaptığı zaman bir taş getirir ve duvara kor. Daha sonra Ebû Bekr, Ömer ve Osman getirip taş koyarlar. Peygamber(s.a.v.) daha sonra "*Benden sonra hilâfete geçecek bunlardır.*" der.¹³

¹¹ Ahmed İbn Hanbel, *Kitabu Fedâilu's-Sahâbe*, (Tah: Vasiyullah Muhammed b. Abbas), Mekke, 1983, I, 190

¹² Müslim, *Fedâilu's-Sahâbe*, Bab(1), H. No: 9

¹³ Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, *Sünne*, (Tah: Muhammed b. Saîd el-Kahtânî), Dammam, S. Arabistan, 1994, VIII. Bsk., II, 592, H. No: 1406; İsbahânî Nuaym, *Kitabu'l-Fiten ve'l-Melâhim*'den Hatiboğlu, *Hz. Peygamber'in Vefatından Emevilerin Sonuna Kadar -Siyâsi- İctimaî Hadislerle Hadis Münasebetleri*, s. 28

Tahkik edenin de¹⁴ belirtmiş olduğu gibi hadisin senedinin zayıflığının yanı sıra bu hadisi Hz. Âişe'nin muhaliflerine karşı delil olarak kullanmış olması makul gözükmemektedir. Çünkü: sahih olan hiçbir hadis ve haberlerde Allah Rasûlünün bu şekilde kendisinden sonra gelecek kişileri belirttiğine dair bir haber yoktur. Mescidin inşası tarihi bir vakiadır. Pek tabidir ki Hz. Peygamber(s.a.v.)'in taş taşıdığı bir ortamda sahabelerin de taş taşınması doğaldır. Haberin buraya kadar olan kısmı tarihi vakıalara uygunluk arz etmesinden dolayı sahihtir. Ancak İslam'ın ilk yıllarında daha halîfe ve hilâfetin hiç söylenmediği ve bilinmediği bir ortamda bu sözlerin söylenmiş olması oldukça manidardır. Ve yukarıdaki haberde de görüldüğü gibi Hz. Ali yine bu haberde yer almamaktadır. Haberin son kısmı belki Hz. Ali muhaliflerince formüle edilmiş olabileceği gibi, olaya şahid olanların yorumu da olabilir.

Hilâfeti konusunda babasının yanında olan Hz. Âişe her zaman onu desteklemiş ve yanında aldığı vereceği kararlarda etkili olmuştur. Hz. Fâtıma ile babasının arasının açılmasına sebep olan olayda; babasının Hayber ve Fedek arazileri ile alakalı olarak Hz. Peygamber(s.a.v.)'in eşlerinin Hz. Osman'ı Hz. Ebû Bekr'e göndererek Hz. Peygamber(s.a.v.)'den kendilerine miras verilmesini talep etmeleri hadisesinde Hz. Âişe devreye girerek, Hz. Peygamber(s.a.v.)'in miras bırakmadığını, ondan geriye kalanların sadaka olduğunu söyler.¹⁵ Hz. Âişe rivâyet etmiş olduğu bu hadisle, babasının vermiş olduğu hükmü destekleyerek belki miras hususunda ileride olabilecek bir gevşemeyi de böylece önlemiş olabilir.

Hz. Ebû Bekr'in hilâfetine sıcak bakmayanlardan ve kendisine bey'at etmeyenlerden birisi de Hz. Peygamber(s.a.v.)'in vefatı esnasında Yemen'de görevli bulunan Hâlid b. Saîd'tir. Buna rağmen Hz. Ebû Bekr onu Şam'a gönderilen orduya komutan olarak tayin eder. Ancak Hz. Ömer bu tayine karşı çıkarak onun görevden alınmasını sağlar. Hz. Ebû Bekr de onun yerine oğlu Saîd b. Saîd b. Saîd ordu komutanı olarak atar. Hz. Ömer yine devreye girerek Hz. Ebû Bekr'in yanına gelerek o benden başkasını kastetmeyerek "*Düşmanların istememesine rağmen...*" şeklinde sözler söylemiştir, der. Bütün bu olaylardan sonra karar vermekte oldukça zorlanan Hz. Ebû Bekr, kızı Hz. Âişe'nin yanına gelerek Hz. Ömer'in sözlerini aktarır. Hz. Âişe, babasına Hz. Ömer'in İslam'a hizmetlerini ve müslümanlara kalbinde buğz

¹⁴ Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, *Sünne*, II, 592

¹⁵ Buharî, Ferâiz, Bab(3)

beslemeyen birisi olduğunu söyleyerek Hz. Ömer'in görüşünü destekleyerek babasının Saîd'i görevden almasını sağlar.¹⁶

Bu dönemde Hz. Âişe, daha çok babasının hilâfetinin meşrûiyetini savunmuş, bu hususta konuşmalar yapmış ve bir takım haberleri babasının hilâfeti için delil olarak kullanmıştır. Bunun yanı sıra alacağı kararlarda da etkili olduğunu görmekteyiz.

2. Hz. Ömer Dönemi ve Hz. Âişe

Hz. Ebû Bekr hastalandığı zaman yerine birisini bırakmak lüzumu hissetti. Hz. Ebû Bekr'in böyle bir şey yapması sahabenin bu yetkiyi ona vermelerinden kaynaklanmakta idi. Hz. Ebû Bekr kendisine verilen bu yetkiye binaen onlardan insanlarla istişare izin istedi. Bu husustaki rivâyet şöyledir: Öleceğini hisseden Ebû Bekr, insanların toplanmasını istedi. Müslümanlar da toplandı. Onlara: *"Ey insanlar! Gördüğünüz gibi Allah'ın emri bana çok yakın. Bundan dolayıdır ki işlerinizi üstüne alacak, düşmanlarınızla savaşacak, namazlarınızı kıldırarak birisi lazım. İsterseniz aranızda toplanın birini seçin ya da ben kendi görüşümü belli edeyim. Allah'a yemin olsun ki bu hususta kendimi üstün tutup, sizleri küçük görmüyorum."* dedi ve ağladı. Onun bu halini görenler de ağladı. Daha sonra şöyle dediler: *"Ey Allah'ın elçisinin halîfesi! Sen bizim en hayırlımız ve bilginimizsiniz. Bizim için seçimi sen yap!..."* Hz. Ebû Bekr bunun üzerine *"İnşallah sizin için en hayırlınızı ve sizin için en iyi olanı seçeceğim"* dedi.

Bu haberlerden anlaşıldığına göre onun, yerine kimi tayin edeceği merak konusu olmuştu. Hastalığı sırasında, Hz. Âişe'nin de içlerinde bulunduğu bir topluluk esnasında Hz. Âişe babasına: *"İnsanlara bir anlaşma yapmak istiyor musun?"* sorusuna babası olumlu cevap verince Hz. Âişe: *"Senden sonra devlet başkanlığını-idare- kime bırakacağını belirle"* diye babasına açıkca bir teklifte bulunur. Babasından olumlu cevap alınca açıkca fikrini beyan ederek *"Bu hususta senden sonra en uygun kişi Ömer'dir."* der. Mecliste bulunan oğlu Abdurrahman b. Ebû Bekr: *"Kureys, Osman b. Affan'ın yönetimini sever. Ömer'i sertliği sebebiyle yönetimini istemezler."* diye muhalefet edince Hz. Ebû Bekr, *Devlet Başkanlığına benim teklifim Ömer'dir,* der.¹⁷

¹⁶ el-Vakidî, Muhammed b. Ömer, *Futuhu's-Şâm*, Kahire, Trh., I, 7

¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 200; İbn Kuteybe, *İmâme*, I, 25; Maverdî, Ali b. Muhammed b. Habibi'l-Basrî el-Bağdadî, *el-Ahkâmü's-Sultaniye ve'l-Vilâyetü'd-Diniye*, Beyrût, Trh., s. 10; İbn Haldun, *Mukaddime*, Dârü'l-Kalem, Beyrût, 1984, V. Bsk., II, 175; İbn Hibban, *es-Sire*, s. 453

Buna benzer bir rivâyette şöyledir:

İbn Sa'd rivâyet ettiği haberde, Hz. Ebû Bekr kendisinden sonrakiler için Hz. Ömer'i halife tayin ettiğine dair bir mektup bırakmıştır. Bir grup Hz. Ebû Bekr'in, Hz. Ömer'i halife tayin ettiğini duyunca "Allah'a nasıl hesap vereceksin? Bilmez misin o sert birisidir." deyince "Derim ki onlara onların en iyisini seçtim." diye cevap verir.¹⁸ Bu rivâyette de olayın mektupla yapıldığı söylenmektedir. Ancak rivâyetler topluca incelendiğinde her hâlükarda Hz. Ebû Bekr'in istişare ettiği anlaşılmaktadır.

Bir önceki rivâyette Hz. Âişe açıkca Hz. Ömer'in hilâfetine desteklemektedir. Acaba Hz. Ömer'in halife tayin edilmesinde babasına etkisi olmuş mudur? Eğer oldu ise bu ne derecededir? Bunlar bugün bizim için cevapsız kalan sorulardır. Ancak Hz. Âişe'nin bu sözleri o an için hilâfete ne Hz. Ali'nin ne de Osman'ın gelmesinden yanadır. Zaten halk da Abdurrahman'ın da belirttiği gibi Hz. Ali'den yana bir taraf sergilememektedir. Hz. Âişe'nin Hz. Ali'yi gündeme getirmemesinin temelinde İfk hadisesinin olduğu düşünülebilir. Bilindiği gibi bu hadisede Hz. Ömer Peygamber(s.a.v.)'e "*Bunun büyük bir iftira olduğunu*"¹⁹ söyleyerek Hz. Âişe'ye arka çıkmış, Hz. Ali ise kendisine danışan²⁰ Allah Rasûlüne: "*Ey Allah'ın elçisi, kadın mı yok? Yerine başkasını almaya gücün yeter.*"²¹ diyerek, gururlu bir kadın olan Hz. Âişe'nin kalbini kırmış, onu üzmüştü. Belki de bu hadiseden dolayı Hz. Âişe, Hz. Âli'yi hiçbir zaman gündeme getirmemiş olabilir.

Hz. Âişe'yi babasının son zamanlarında halifenin seçiminde görüş beyan edenler arasında görmekteyiz. O bu haliyle dolaylı da olsa ileri ki yıllarda devlet başkanlığına gelmek isteyenlere mesaj vermiş oluyordu.

3. Hz. Osman Dönemi ve Hz. Âişe

Hz. Osman'ın hilâfete geliş şûra ile olmuştur. Hz. Ömer kendisinden sonra yerine gelecek kişiyi atamamıştır. Onun bu şekilde hareket ettiğine dair rivâyet şöyledir:

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 200111

¹⁹ es-Suyutî Celaluddin Abdurrahman Ebû Bekr, *Tarihu'l-Hulefa*, Tah: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mısır, 1964, III. Bsk., s. 123

²⁰ Buharî, *Meğazî*, Bab(34)

²¹ Buharî, *Şehadât*, Bab(15), Ayrıca İfk hadisesi hakkında bkz:et-Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mulûk*, Tah: Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim, Beyrût, 1967, II, 267; İbn Hişam Ebû :Muhammed Abdu'l-Melik b. Hişam b. Eyyub el-Humeyrî, *es-Sîretu'n-Nebeviye*, Neşreden: M. Saka- İ. Abyarî- A. Sulebî, Mısır, 1936, III, 313

İbn Ömer dedi ki “Babam yaralandığı zaman yanına vardım. Ashab kendisini senâ ederek: “Allah seni hayırla mükafatlandırsın!” dediler. O da: “Uman ve korkan” dedi. Cemaat: kendine halîfe bırak dediler. Bunun üzerine şunları söyledi: Sizin işinizi diri iken ve ölü iken de üzerime mi alayım? Hilâfetten nasibim lehime aleyhime değil yetecek kadar olmasını isterim. Halîfe bırakmış olsam benden daha hayırlısı kendine halîfe bırakmıştır. Sizi halîfesiz bıraksam benden daha hayırlısı olan Rasûlullah(s.a.v.) sizi halîfesiz bıraktı.” Abdullah dedi ki: Anladım ki babam, Rasûlullah(s.a.v.)’ı anınca kendisine halîfe bırakmayacak.²² Görüldüğü gibi yerine kimseyi atamayan Hz. Ömer bu işi şûraya havale etmiştir.

Bununla alakalı haber şöyledir:

Hz. Ömer yapılacak şûranın Hz. Âişe’nin evinde yapılmasından yana idi. Taberî’nin²³ bildirdiğine göre Hz. Ömer bu düşüncesinden daha sonra vazgeçerek Hz. Âişe’nin evine yakın bir yerde toplanmalarını ister. İbn Abdırabbih²⁴ istişare için toplantının Hz. Âişe’nin evinde olduğunu söylerken, İbn Hacer şûranın Fatma b. Kays’ın evinde yapıldığını söyler.²⁵

Bu rivâyetler topluca değerlendirildiği zaman istişarenin birden fazla olduğu izlenimi hasıl olmaktadır ki böyle bir kabulde bu toplantılardan bir tanesinin de Hz. Âişe’nin evinde olabileceği ihtimalinin varlığıdır. Hz. Ömer ile Hz. Âişe’nin İslamî hassasiyet noktasında birbirlerine yakın oldukları düşünülürse, Hz. Ömer’in akıllı bir kadın olan Hz. Âişe’den şûrada hazır bulunmasını ve halîfe seçiminde görüş bildirmesini istemiş olabilir. Bu da Hz. Âişe’nin devlet başkanını belirlemedeki görüşünün önemini ve değerini göstermesi açısından oldukça önem arz etmektedir.

Hz. Âişe’nin, Hz. Osman’ı seçim esnasında Hz. Ali’nin halîfe olmasını istediği şeklinde gelen Taberî’nin rivâyeti onun daha önceki tutumlarına ters düştüğü için kabul edemiyoruz. Hz. Âişe’nin Hz. Osman’ın seçiminde etkisi olup olmadığı etkisi olmuş ise ne kadar

²² Müslim, *a.g.e.*, İmare, Bab(2), H. No: 11, 12; Buharî, *a.g.e.*, Ahkam, Bab(51); Tirmizi, *a.g.e.*, Fiten, Bab(48), H. No: 2226, Tirmizi, rivâyet etmiş olduğu hadis hakkında –hasen- der. (IV, 502); Ebû Davud, *Sünen*, İmare, Bab(8), H. No: 2939; İbn Hibban Ebû Hatim Muhammed b. Ahmed el-Bustî, *el-İhsân bi Tertibi Sahih İbn Hibban*, Haz: Alaaddin Ali b. Belban el-Farisî, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût, 1988, VII, 7, H. No: 4461; Ahmed, *Müsned*, I, 10, 13, 43, 46, 47

²³ et-Taberî, *Tarih*, IV, 228-9

²⁴ İbn Abdırabbih Ahmed b. Muhammed el-Endelüsî, *el-İkdu’l-Ferîd*, b.y.y., 1954, V, 26-7

²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 373

olduğu? şeklindeki bir soruyu elimizdeki bu malzemelerle tespit etmek mümkün olmamaktadır. Ancak Hz. Ömer tarafından görüşünün sorulmuş olduğu kanaatindeyiz.

Kaynaklarda Hz. Âişe'nin Hz. Osman'a bey'at ettiğine dair bilgiye de rastlayamadık. Ama bu; onun baştan beri Hz. Osman'a muhalif olduğunu göstermemektedir. Onun Hz. Osman'a karşı muhalefete başlamasının Hz. Osman'ın hilâfetine tepkiler gelmeye başlamasından sonra çıktığını zannediyoruz.

Hz. Âişe, Hz. Osman'ın uygulamış olduğu bir takım politikaları Hz. Peygamber(s.a.v.)'den sapma olarak görür²⁶ ve bunu Hz. Osman'ın yüzüne karşı söyler.

Bazı tarihçiler²⁷ bu sürtüşmeyi Hz. Osman'ın Hz. Âişe'ye verdiği yıllık tahsisatında kesintiye gitmesine bağlamışlarsa da ancak böyle bir değerlendirme yanlıştır. Çünkü Belâzûrî'nin rivâyet etmiş olduğu bir haberde²⁸ bu tahsisatta Hz. Ömer zamanında kısıntıya gidildiği görmekteyiz. Bu rivâyetten dolayı Hz. Âişe ile Hz. Osman arasındaki sürtüşmenin sebebini tahsisatta değil, devlet başkanı olarak yapmış olduğu toplumsal ve siyâsal yanlışlıkların, Hz. Âişe'nin Hz. Osman'a açıkca ifade etmesinde ve muhalefetini açık ve sert bir dille belirtmiş olmasında aramak lazımdır.

Hz. Âişe'nin Hz. Osman'a olan siyâsî muhalefetini, genç ve liyakatsiz kişilere idarî görevler vermesi ve Hz. Osman'ın bazı kimsele-ri dövdürmesi²⁹ şeklinde sıralayabiliriz.

Akrabalarına oldukça önemli görevler veren Hz. Osman, bir ke-re kendisini tenkid eden kişiye de "Ben devlet başkanımı, dilediğime veririm.", diyerek kendisini savunmada bulunur. Üvey kardeşi Velîd b el-Ukbe'yi Kûfe kadısı olarak atayan Hz. Osman, valisi ile arası açılan Hz. Ömer'in muallim ve vezir olarak göndermiş olduğu Abdullah b. Mes'ûd'u Kûfe valisi Velîd'den Medine'ye göndermesini ister. Medine'ye gelen Abdullah b. Mes'ûd, halîfenin emri ile dövdürülür. Hz. Osman'ın onu dövdürmesinin temelinde mushaf problemi yatmaktadır. Çünkü Hz. Osman ihtilafları kaldırmak için değişik beldelerde bulunan mushafları toplatarak yakar. Abdullah ise kendi mushafını

²⁶ Makdisi Ebû Nasr Mutahhar b. Tahir, *Kitabu'l-Bed' ve't-Tarih*, b.y.y., Trh., V, 205

²⁷ Yakubî, Ahmed b. Ebî Yakub b. Cafer b. Vehb, *Tarihu'l-Yakubî*, Beyrût, Trh., II, 175

²⁸ Belazûrî, *Ensâb*, V, 48-9; 88-9

²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Fedail*, I, 455

vermez. İbn Mes'ûd'un vali Velîd ile olan sürtüşmesinin sebebi de zaten budur. Hz. Âişe dayak attırma hadisesini duyunca Hz. Osman'ın aleyhinde konuşur.³⁰ Pek tabidir ki bu konuşmalar Hz. Osman'a taraftarları tarafından iletilmektedir.

Bu hadise ile alakalı başka bir rivâyet ise şu şekildedir: Hz. Osman hutbede iken Abdullah b. Mes'ûd içeri girer. Hz. Osman onun içeri girdiğini görünce "*Bakın bakın! Size kara böcek geldi.*" der. Abdullah: "Ben böyle birisi değilim, çünkü ben; Rasûlullahın Bedir'de ve Bey'atu'r-Rıdvan'da arkadaşım" diye cevap verir. Bu sözleri odasında dinleyen Hz. Âişe, Abdullah'ı destekleyerek "*Osman! Sen Rasûlullahın arkadaşına nasıl böyle konuşursun*" diyerek azarlar.³¹

Hakikaten Hz. Osman'ın İbn Mes'ûd gibi birisine böyle hitap etmesi velev ki o mushafını Hz. Osman'a vermemiş bile olsa doğru olmasa gerek. Bundan dolayıdır ki Hz. Âişe tarafından mescitte hazır bulunan cemaat içerisinde azarlanmıştır. Bu hadise: *Hz. Âişe'nin medeni cesaretini göstermekle beraber, Hz. Osman'ın yürütmüş olduğu siyâsete, sözlü muhalefetini de göstermesi açısından önem arz etmektedir.* Hz. Âişe'nin halife Osman'a karşı olan buna benzer başka itirazları da vardır. Hz. Âişe'nin otoritesi ve güçlü muhalefetini gösteren başka bir rivâyet de şudur:

Halife Osman'ın Kûfe valisi olan Velîd b. Ukbe'nin sarhoş sarhoş namaz kıldırıldığına şahit olan bir grup, Hz. Osman'a gelerek şikayette bulunurlar. Ancak o, valisini suçlu olarak görmez. Kûfe'liler daha sonra Hz. Âişe'nin yanına gelerek durumu anlattıklarında Hz. Âişe: "*Osman hadleri iptal, şahitleri de tehdit etti*"³² diye bağırır. Bu olay halk tarafından duyulunca mescide toplanırlar. Kimileri Hz. Âişe'yi haklı bulurken, kimileri de "*kadınların bu gibi şeylere karışmaya hakları yoktur.*" diyerek Hz. Âişe'yi suçlarlar. Neticede Mescitte kavga çıkar ve her iki taraf birbirlerine ayakkabı ile saldırırlar. Bu olaydan sonra bir grup Hz. Osman'a tekrar giderek Velîd'in azlını isterler. Hz. Osman muhalefetin baskısına dayanamayarak, Velîd'in suçsuz ve insanların ona iftira ettiğine inanmasına rağmen azleder.³³

Devlet başkanını tenkid ederek, muhalefetini açıkca ortaya koyan Hz. Âişe, bizzat muhalif grubu destekleyerek devlet başkanının

³⁰ Yakubî, *Tarih*, II, 170

³¹ Belazûrî, *Ensâb*, V, 36

³² Belazûrî, *a.g.e.*, V, 34

³³ el-İsbehânî Ebû Ferec Ali b. Hüseyin b. Muhammed el-Kureşî, *el-Eğânî*, Kahire, 1935, V, 130-1

istememesine rağmen atanmış azlettirir. Bu haberde başka bir önemli hadise de hâlâ o dönemde kadınların geriye itildiği siyâset, idarî ve buna benzer işlerin erkek işi olduğu denilerek bu tür hadislerde taraf olan kadınların hoş karşılanmadığıdır. Onlar, bu Hz. Âişe de olsa hoş karşılamamaktadırlar. Hicabı ile yönetimi elinde bulunduranlara yön veren Hz. Âişe'nin naslara rağmen böyle yapması düşünülemez. Öyle ise Hz. Âişe gibi zeki, anlayış sahibi bir kadını veya kadınları siyâsetten men etmek ne kadar doğrudur? Ancak Hz. Âişe o laflara itibar etmemiş bilakis gerektiği hallerde siyâsette bulunmaya devam etmiştir.

H. Âişe, yine Ammâr b. Yâsir'in Hz. Osman ile olan sürtüşmesinde Ammâr'ın tarafını tutarak siyâsî tavrını açıkça ortaya koyar. Olay şöyle cereyan eder: Ammâr bir gün mescitte oturmaktadır. Mescide giren Halîfe Osman, zor kullanarak Ammâr'ı dinleyen cemaati dağıtır. Hz. Osman daha sonra imamete geçerek namaza durur. Tam o sırada bir kadın odasından: "*Ey İnsanlar! Dinleyin*" der. Ve bir konuşma yapar. Konuşmasının sonunda: "*Allah'ın emrini terkettiniz, ve Onun Rasûlüne muhalefet ettiniz.*" der. Daha sonra başka bir kadın da bu şekilde konuşur. Daha sonra bu şekilde konuşanların Peygamber(s.a.v.)'in eşleri Hz. Âişe ve Hafsa oldukları anlaşılır. Hz. Osman namazı tamamladıktan sonra cemaate dönerek: "*Bu iki fitneci namazda insanları fitneye sokuyorlar. Ya bunları susturursunuz ya da ben fena konuşurum*" der. Hz. Osman'ın bu konuşmasını Sa'd b. Ebî Vakkas hoş karşılamaz. Hz. Osman, Sa'd'ın üzerine yürüyünce – Onunla çekişmek istemeyen Sa'd- mescidi terk eder. Bu sırada Hz. Ali mescide girer ve bu sefer tartışma Hz. Ali ve Osman arasında devam eder. Hz. Osman kızar ve Hz. Ali'ye hitaben: "*Sen Tebük'e katılmayanlardan değil misin?*" der. Bunun üzerine Hz. Ali de: "*Uhud gazvesinde Rasûlullah tan kaçan sen değil misin?*"³⁴ diyerek Hz. Osman'ı suçlar.

H. Âişe'nin ve Hafsa'nın namaz esnasındaki söylemiş oldukları sözlerinin yanlışlığını bir tarafa bırakırsak, yine burada da Hz. Âişe'nin Hz. Osman'a karşı açık bir muhalefeti söz konusudur. Hz. Osman'ın müminlerin annelerine sözleri pek ağır olmuş ki Sa'd b. Ebî Vakkas olaya müdahale etmek lüzumunu hissetmiştir. Hz. Osman onun bu müdahalesine kızmış ve dövmek için üzerine yürümüştür. Orayı terk ederek mutlak bir kavgayı bertaraf eden Sa'd'tan sonra halîfe Osman, Hz. Ali ile atışmıştır.

³⁴ Abdurrezzak, *Musannaf*, XI, 353-56

Hz. Osman'ın ashabın ileri gelenlerine dayak attırmasına başka bir örnek de yine Ammâr ile alakalıdır. el-Belâzûrî'nin rivâyet etmiş olduğu habere göre fey'den elde edilen bazı mücevheratı ailesine takan Hz. Osman'ı Hz. Ali tenkid eder ve Ammâr da onu destekler. Bunun üzerine Hz. Osman da Ammâr'ı dövdürür. Ancak Hz. Osman'ın Hz. Ali'yi değil de yalnızca Ammâr'ı dövdürmesi manidardır. Yürütmenin muhalefeti baskı altında tutmaya çalışmasının başka bir örneğini teşkil eden bu hadiseyi Hz. Âişe duyunca çok üzülür ve Hz. Osman hakkında *Hz. Peygamberin sünnetini eskitti*³⁵ diyerek yapılan muameleyi tenkid eder.

Bu rivâyetin başka bir varyantı da şu şekildedir: Hz. Osman konuşurken, Hz. Âişe , Hz. Peygamber(s.a.v.)'in gömleğini göstererek "*Bu Hz. Peygamberin elbisesidir, daha eskimedî, ancak Osman Onun sünnetini eskitti*" der. Hz. Osman da "*Allah'ım beni kadınların fitnesinden koru, çünkü onların hilesi çoktur.*" diye duada bulunur.³⁶

Her iki rivâyet beraberce mütalaa edildiğinde Hz. Âişe'nin yukarıdaki sözleri sarf ettiği'dir. İlk rivâyette "*Hz. Osman konuşurken*" şeklinde, ikinci rivâyette ise "*Hz. Osman hutbede iken*" ifadeleri yer almaktadır. Bundan olayın ayrı ayrı cereyan ettiği izlenimi uyanmakla beraber, "*Hz. Osman konuşurken*" ifadesi onun "*hutbede esnasında konuşurken*" şeklinde de anlaşılabilir. Ancak her ikisinde de Hz. Osman'ın yapmış olduğu davranışlar tenkid edilerek devlet başkanının Hz. Peygamber(s.a.v.)'in sünnetinden uzaklaştığı anlaşılmaktadır. Ve bu, bir kadın tarafından açıkca yüzüne söylenmektedir. Bu iki rivâyetten anlaşılacak başka bir husus ise tebeadan Ammâr'la devlet başkanının arasının iyi olmadığıdır. Olayın hangi yılda cereyan ettiğine dair bir bilgi olmamakla beraber Hz. Osman'ın hilâfete gelişinden kısa bir süre sonra olduğu izlenimini vermektedir. Bilindiği gibi Ammâr b. Yâsir, Hz. Ömer'den sonra halife seçiminde Hz. Ali tarafında yer almıştı. Başka bir ifade ile Ammâr, Osman'ın rakibi olan grubu desteklemektedir. Hz. Osman'ın siyâsî muhalifine böyle yapmış olmasının temelinde Ammâr'ın bu muhalefetinin etkisi olamaz mı? Hz. Osman'ın mescitte Ammâr'ı dinleyenleri dağıtması hadisesi fey olayından sonra cereyan ettiğini kabul edersek dayak attırması olduğu Ammâr'a bir daha dayak attırmayıp-çünkü Hz. Âişe'den oldukça sert bir tepki görmüştü- civarındaki insanları dağıtmakla yetinmiş olduğunu düşünebiliriz. Belki de Hz. Osman onun kendi aleyhine konuşmak-

³⁵ Belazûrî, *Ensâb*, V, 48-9; 88-9; Buna benzer bir rivâyet için bkz: Yakubî, *Tarih*, II, 175

³⁶ Yakubî, *Tarih*, II, 175

ta olduğunu da zannetmiş olabilir. Olayın hangisi önce cereyan ederse etsin, gelen bu haberlerden Devlet Başkanı Hz. Osman'la tebeadan Ammâr'ın arasının pek iyi olmadığı anlaşılmaktadır.

H. Osman'ın Hz. Âişe ile istişare yaptığına dair elimizde bilgi olmamasına rağmen Hz. Osman, ondan gelen olumlu istekleri de pek geri çevirdiği söylenemez. Hz. Osman'ın Kûfe valisi Saîd b. el-As'la, Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkas arasındaki sürtüşmeden dolayı vali Saîd'in evinin yakılmasını ister, ama Hz. Âişe'nin mani olması ile vazgeçer.³⁷

4. Hz. Âişe ve İsyancılar

H. Osman, yönetiminin son günlerinde bir gurup isyancı tarafından İslam Devletinin başkenti Medine kuşatılmış vaziyette idi. Bu kuşatma esnasında da Hz. Âişe'nin zaman zaman Hz. Osman'a karşı muhalefet cephesi ile beraber olduğunu görmekteyiz. Hz. Âişe'nin siyâsî otoritesini ve yönetimle olan diyalogunu bilen Mısırlılar, valinin görevden alınması için onunla istişare etmişler ve onu devreye sokmuşlardır.³⁸ Bu konu ile alakalı haber şöyledir: Mısırlıların isteğine olumlu cevap vermeyen Hz. Osman'a Hz. Âişe: "Peygamber(s.a.v.)'in arkadaşları sana gelip bu şahsın azlını istiyorlar ve sen ise azletmemekte ayak diretiyorsun. Bu vali Mısırlılardan birisini öldürmüştür. Sen bu valiyi azlet ve bu adamlara acı-insaf et!" diye haber gönderir.³⁹

H. Âişe, isyancıları filen desteklemese de onlara mani olabilecek bir konumda olmasına rağmen onlara engel olmamıştır. Devlet Başkanı Hz. Osman da Hz. Âişe'nin bu siyâsî ağırlığını bildiği için ondan isyancılar konusunda yardımını talep etmiştir. Bunun için Mervân b. el-Hakem'i Hz. Âişe'ye göndererek halkı yatıştırmasını ister. Hz. Osman'ın bu isteğini dikkate almayan Hz. Âişe⁴⁰ ile Mervân arasında sert tartışmalar olur ve Hz. Âişe ona: "Sen ve arkadaşım ayağınıza birer değirmen taşı bağlansaydı ve denize atılsaydınız, bunu isterdim"⁴¹ diyerek sert bir cevap verir.

³⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 32

³⁸ Belazûrî, *Ensâb*, V, 26

³⁹ İbn Şebbe Ebû Zeyd Ömer en-Numeyrî el-Basrî, *Kitabu Tarihi'l-Medineti'l-Münevvere*, Tah: Fehim Muhammed Şeltut, Cidde, 1979, IV, 1158; İbn Abdîrabbîh, *el-İkdu'l-Ferid*, V, 37; es-Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, s. 157; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî, *el-İmâme ve's-Siyâse(Tarihu'l-Hulefa)*, Tah: Halil Mansûr, Şeriketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babî el-Halebî ve Evladuhu, Beyrût, 1997, I, 35

⁴⁰ et-Taberî, *Tarih*, IV, 385; Yakubî, *Tarih*, II, 175

⁴¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 37; krş: Buna benzer bir ifade için bkz: İbn Şebbe, *Tarih*,

Bu olayla ilgili rivâyetler topluca değerlendirildiğinde:

1-Hz. Osman'ın, Mervân vasıtası ile Hz. Âişe'nin siyâsî nüfuzundan istifade etmek cihetine gittiği görülmektedir.

2-Hz. Âişe'nin halife Osman'ın son zamanlarındaki siyâsî hareketlerini benimsemediğini göstermektedir. Medine'de bulunan diğer büyük sahabîlerin de isyancılara karşı bir harekette bulunmamaları, halifenin istenmediğinin açık bir göstergesidir.

3-Haccı bahane ederek isyancılarla görüşmemiş olması, büyük bir ihtimalle isyancılar tarafından da duyulmuş ve onun bu hareketi, onlara manevi destek olmuştur, denebilir.

Hz. Âişe'nin halife Osman'a karşı muhalif olanlarla beraber hareket etmesine rağmen, Medine halkını -Hz. Ali örneğinde göreceğimiz gibi- halîfeye karşı bir kıyam hareketine girişmelerini istememiştir. Ancak toplumdaki siyâsî yerini bilenler onun adına mektuplar yazarak halkı kıskırtmaya çalışmışlardır. Kimin veya kimlerin yazdığı bilinmemekle beraber, Hz. Osman muhaliflerinin yazmış olabileceği bu mektupları, Hz. Âişe yalanlamış, ve kendisine ait olmadığını söylemiştir.⁴²

Muhasara esnasında muhalefete açıkca destek veren Hz. Âişe, "Eğer bir topluluğun anlaşmaya ihanet etmesinden korkarsan, sen de onlara karşı anlaşmayı bozarak aynı şekilde davran. Doğrusu Allah hainleri sevmez."⁴³ ayetini okuyarak Hz. Osman'ı verdiği sözü yerine getirmeyenlere benzetmiştir.⁴⁴

Açıkca devlet başkanlığından inmek, şeklinde anlayabileceğimiz bu ifadeler; Hz. Âişe'nin onun azledecek bir müessesenin/kuvvet olmadığını bildiği için istifa etmesini istediği şeklinde anlaşılabilir.

İbn Hıbban'ın⁴⁵ rivâyet ettiği bir habere göre, Hz. Âişe'nin; Mervân'ın Hz. Osman adına gizlice mektup yazıp Mısırlılardan Muhammed b. Ebî Bekr'in öldürülmesine dair mektubun ele geçirilmesinden sonra, Muhammed'e, Hz. Osman'ın azledilmesi konusunda destek verir. Ancak Hz. Osman, Allah'ın kendisine giydirdiği bu gömleği çıkarmaya niyeti yoktur.

IV, 1171-2

⁴² Hamidullah Muhammed, *Mecmuatu 'l-Vesâiku's-Siyâsiye*, Mektebetu's-Sekafeti't-Diniyye, Beyrût, 1985, I. Bsk., 537-8

⁴³ Enfal, 8/58

⁴⁴ İbn Şebbe, *Tarih*, IV, 1171

⁴⁵ İbn Hıbban, *es-Sîre*, s. 514

H. Osman'ın öldürülmesinin açıkca telaffuz edildiği Medine'de aktif bir muhalefet yapmasına rağmen H. Âişe onun hiçbir zaman kanlı bir darbe ile devrilmesini istememiştir. Kuşatma esnasında el-Eşter'in , H. Âişe'ye gelerek "Bu adamın öldürülmesine ne dersin?" diye sorması üzerine "Müslümanların kanunun dökülmesinden Allah'a sığınırım."⁴⁶ diye cevap vererek kanlı bir darbeden yana olmadığını açıkca ifade eden H. Âişe'ye el-Eşter'in "Bizlere mektup yazdınız, harbin sonuna doğru vazgeçirmeye çalışıyorsunuz" demiştir.

Bu sözler, yukarıda zikretmiş olduğumuz mektup olayını destekler mahiyette gözükmese rağmen, H. Âişe'nin bunu yalanlaması, el-Eşter'e ulaşan mektubun H. Âişe tarafından yazılmadığı izlenimi uyandırmaktadır. H. Âişe'nin mektup yazdığı şeklindeki başka bir rivayet de şöyledir:

H. Âişe'nin Devlet Başkanı H. Osman'a karşı yürütmüş olduğu siyâset bilindiği için onun H. Osman'ın katillere kızdığı zaman Mesrûk: "Bu senin işlerinin neticesidir. İnsanlara mektup yazarak halkı ona karşı kızdırttın." deyince H. Âişe yemin ederek böyle mektuplar yazmadığını söyler.⁴⁷ Bunu kabul edenlerce bu mektupların onun ağzından başkaları tarafından yazıldığı kabul edilmiştir. O siyâsî ortamda bu tür mektupların kamu oyunu yanıltmak için yazılmış olması muhtemeldir. Mervân'ın da H. Osman'ın ağzından mektup yazdığı bilindiğine göre birileri de H. Âişe'nin ağzından böyle mektuplar yazmış olabilir.

Hilâfetten ayrılmamakta direnen halîfeyi, kuşatmacılar şehit ederek çıkarmışlar ve İslam Tarihine ilk defa devlet başkanını katlederek azledilme hadisesini yazmışlardır.

H. Osman'ın şehit edilmesini Mekke'de öğrenen H. Âişe, onu öldürenlere lanet okumuştur.⁴⁸

Onun bu infialinden H. Âişe'nin yapmış olduğu muhalefet ve muhalefete vermiş olduğu desteğin bu noktaya geleceğini tahmin etmediği anlaşılmaktadır. Bundan dolayıdır ki o katillerin yakalanmasını istemiştir.⁴⁹

H. Âişe'nin bu tutumunu eleştiren Ammâr b. Yâsir. H. Âişe'nin, H. Osman'ın ölümünden sonra onun savunması üzerine

⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 82

⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 82; Ayrıca bkz: el-Belazûrî, *Ensâb*, V, 102-3

⁴⁸ Ahmed İbn Hanbel, *Fezâil*, I, 455

⁴⁹ İbn Şebbe, *Tarih*, IV, 1342-3

“*Dün insanları ona karşı kıskırtıyordun, bugün ise ağlıyorsun.*” der.⁵⁰ Buna benzer bir söz de Mesrûk’tan gelir. Mesrûk: “*Bu senin işlerinin neticesidir. İnsanlara mektup yazarak halkı ona karşı kıskırttın.*” der. Ammâr’ın ifadelerini destekleyen bu sözler, Hz. Âişe’nin Hz. Osman’a karşı bazı sahabîlerin ileri gelenlerini kıskırtmış olduğunu göstermektedir.

Hz. Âişe’nin Hz. Osman’a vefatından sonra sahip çıkmasına dair başka bir rivâyet ise şudur: Hz. Âişe’ye, insanlar Hz. Âli’ye bey’at ettiler denildiği zaman: “*Ben gökyüzünün yere ineceğini zannetmezdim. Vallahi Osman mazlum olarak öldürüldü. Ben onun kanını talep ediyorum.*” deyince Ubeyd b. Ebî Seleme b. Ümmü Lübâb b. Benî Leys ona: “*Osman’ı ilk tenkid eden ve insanları ona karşı kıskırtan sen değil miydin?.....*” diye cevap verir.⁵¹

Bu tür rivâyetler beraberce değerlendirildiği zaman Hz. Âişe’nin Hz. Osman’a muhalefeti açık bir şekilde yaptığı bir kez daha gözler önüne serilmektedir. Mervân’ın onun kuşatmacılarla konuşarak onları ikna etmesini istemesi ve Hz. Âişe’nin bunu ret etmesi kuşatmayı kırabileceği izlenimini uyandırmaktadır. Bu dönemde Hz. Âişe’yi açık ve sert bir sözlü muhalefet içerisinde görmekteyiz.

5. Hz. Ali Dönemi ve Hz. Âişe

5.1. Medine Cephesi

Hz. Ali’nin siyâset sahnesine bi’l-fiil girmesi Hz. Osman’ın şehadetinden sonra olmuştur. Hz. Osman’ın şehit edilmesinden sonra bir gurup Muhacir ve Ensâr, Hz. Ali’nin yanına giderek kendisine bey’at etmek istemişlerdir.

Ancak Hz. Ali onları “*Sizleri yönetmek istemiyorum, ihtiyacım yok.*” diyerek geri çevirmiştir. Ancak bu topluluk birkaç kez yanına gelip giderek bu isteklerini tekrarlamaları üzerine “*Öyleyse bu bey’at mescitte olsun!*” der. Ve Hz. Osman’ın vefatının ertesi günü H. 35 yılında Medine’nin ekseriyeti kendisine bey’at ederek Hz. Ali, halife olur.⁵²

⁵⁰ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, I, 44

⁵¹ İbn Kuteybe, *a.g.e.*, I, 48

⁵² İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 31; İbnu’l-Esîr, Ebû’l-Hasen Ali b. Ebi’l-Kerem Muhammed b. Muhammed eş-Şeybanî, *el-Kâmil fi’t-Tarih*, Tah: Abdu’l-Vehhab Abdu’l-Latif, Dâru’l-Ma’rife, Beyrût, 1979, III, 190

5.2. Mekke Cephesi

Hac farızasını yerine getiren Hz. Âişe, Muharrem ayında umre yaptıktan sonra Medine'ye giderken yolda Hz. Osman'ın şehadetini öğrenir. Bunun üzerine Medine'ye gitmekten vazgeçer ve tekrar Mekke'ye döner. Emevî'lerin bazı önde gelenleri Hz. Âişe'ye Medine'de olanları anlatmışlardır. Pek tabidir ki bunların Hz. Osman'ın Ümeyye oğullarından olmasından dolayı tek taraflı anlatılmış olması şüphesizdir. Talha ve ez-Zubeyr'in de Mekke'ye gelmeleri ve bunların da içerisinde bulunduğu toplantılarda Hz. Ali'yi iyice suçlu bulan Hz. Âişe, kendisini tamamen muhalefet cephesinin içerisinde buluverir.⁵³ Öyle ki kendisinin de bir zamanlar açıkca muhalefet yaptığını unutarak "Vah Osman vah! Onu Ali'den başkası öldürmedi...."⁵⁴ diyerek, suç tamamen Hz. Ali'ye yılmaya çalışır. Artık Mekke tamamen Hz. Ali muhaliflerinin bir merkezi olmuştur. Hz. Ali'nin halife olduğunu işitince Hz. Âişe'nin: "Ali'nin başımıza gelmesine hakkı yoktur. Medine'ye gitmiyorum, çünkü orada yönetim Ali'nin elindedir."⁵⁵ şeklindeki Hz. Ali'yi tanımadığını ifade eden bu sözler, onun bey'at etmeyi muhalefet edeceğinin ilk sinyalleridir. Hz. Âişe'nin bu denli Hz. Ali'ye muhalefet etmesinde Talha ve ez-Zubeyr'in de rolleri olsa gerek. Çünkü her üçünün arasında girift bir akrabalık vardır. Hz. Ebû Bekr'in kızlarından ve Hz. Âişe'nin de kardeşi olan Esmâ; ez-Zubeyr'in, diğer kızı Ümmü Gülsüm ise Talha'nın eşidir. Başka bir ifade ile Talha ve ez-Zubeyr Hz. Âişe'nin eniştereleridir. İleriki yıllarda Emevî'leri bayağı meşgul edecek ve halifeliğini ilan edecek olan Abdullah b. ez-Zubeyr de yeğeni idi. Bilindiği gibi o da Hz. Ali'ye karşı olan muhalefetin içerisinde yer almaktadır. Ayrıca ez-Zubeyr ile Talha da akrabadırlar. Talha'nın kızı ez-Zubeyr'in bir diğer eşidir. Bu üçlü muhalefetin Ümeyye oğulları ile tek ortak yanları ise Hz. Ali'nin hilâfetinin kabul edilmemesidir.

Hz. Âişe'nin muhalefetine geçmişte cereyan eden ve İfk hadisesi olarak bilinen olayda Hz. Âli'nin takınmış olduğu durumun da etkisi olabilir. Ancak Hz. Âişe'nin Hz. Ali hakkında iyilikle andığı rivayetler⁵⁶ göz önüne alındığında bu olayın Cemel vakıasına direk etkisini düşünemiyoruz.

⁵³ İbn Hibban, *es-Sîre*, s. 530

⁵⁴ Makdisi, *el-Bed' ve 't-Tarih*, V, 209

⁵⁵ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, s. 47

⁵⁶ Bu misaller için bakınız: Abdurrezzak, *Musannaf*, I, 202-3; Suyutî, *Tarihu'l-Hulefa*, s. 171

Hz. Âişe, Hz. Ali'ye karşı cepheyi genişleterek mektuplarla muhalefetine destek aramıştır. Kûfe valisi Ebû Musa el-Eş'arî'ye Hz. Osman'ın suçsuz yere öldürüldüğü⁵⁷ şeklindeki yazmış olduğu ifadeleri de Hz. Ali'yi devirmekten daha ziyade suçluların yakalanmasına dair mesajdır.

Mektup yazdığına dair başka bir haberi de İbn Abdірabbih rivâyet etmektedir. Kuşatma esnasında Kûfe'lilerin reislerinden biri olan Zeyd b. Sahn'a mektup yazarak ondan desteğini istemiştir.⁵⁸

Hz. Âişe, Mekke'de yapmış olduğu bir konuşmada ".....Osman'ı tenkid edenler aleyhte bir delil ve kendilerini mazur gösterecek bir delil bulamayınca halife ile uğraştılar ve düşmanlıklarını açığa vurdular. İşleri ile sözleri çelişti, haksız yere kan döktüler..... Allah'a yemin olsun ki Osman'ın bir parmağı yeryüzünü dolduracak olanların benzerlerinin tamamından daha değerlidir....."⁵⁹ şeklindeki ifadeleri onun daha önce yapmış olduğu şeylerden pişmanlık duyduğu için, söylediği şekilde de düşünülebilir. Hz. Âişe'nin geçmiş siyasi dönemin değerlendirmesine dair aşağıdaki rivâyet önem arz etmektedir. Hz. Âişe'nin Hz. Ali'ye muhalefete başladığında birisinin "Hz. Osman'a karşı muhalefeti ilk başlatan kişi sensin, bizlere onun suçlu olduğunu ilan ederek onunla savaşmamızı söyledin." demesi üzerine, Hz. Osman'a karşı yürütmüş olduğu sert muhalefetin yanlış olduğunu belirten Hz. Âişe, şu andaki düşüncesinin, eski düşüncesinden daha doğru olduğunu söyler.⁶⁰

Bu ifadeleri ile Hz. Osman'a karşı sert politikasını eleştiren Hz. Âişe, Hz. Ali'ye daha da sert politika izlemiştir. Bu kararlı tutumunda ısrar eden Hz. Âişe Basra'ya gitmeye karar vermesi üzerine onun bu tutumunu beğenmeyen Peygamber(s.a.v.)'in eşlerinden Ümmü Gülsüm vazgeçirmeye çalışmış, fakat bu sözlere aldırmamıştır.⁶¹ Ümmü Gülsüm, bu sefer Basra'ya gitmeye hazırlanan Hz. Âişe'ye gitmemesi için mektup yazmış, buna da olumsuz cevap almıştır.⁶²

5.3. Basra Yolunda

Basra'nın yakınlarına kadar seyahatinde hiçbir fevkaladelik olmayan Hz. Âişe'nin bu yolculuğu Ben-i Âmir suyuna kadar normal

⁵⁷ et-Taberî, *Tarih*, IV, 473; İbn Hibban, *es-Sîre*, s. 534

⁵⁸ İbn Abdірabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, V, 62-3; et-Taberî, *Tarih*, IV, 349-50

⁵⁹ et-Taberî, *Tarih*, IV, 448-9

⁶⁰ İbn Kuteybe, *el-İmâme*, s. 48; et-Taberî, *Tarih*, IV, 459

⁶¹ Yakubî, *Tarih*, II, 280-1

⁶² İbn Kuteybe, *el-İmâme*, s. 55; İbn Abdірabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, V, 62-3

cereyan etmiştir. O yere gelince hatırlamış olduğu bir hadis vardır. Bu haberin senedi şu şekildedir: Abdullah/ (babası)Ahmed b. Hanbel/ Yahya/ İsmail/ Kays dedi ki:

Hiz. Âişe'yi gece Ben-i Âmir suyuna vardığı zaman karşıladığım zaman, köpekler havladı. Hiz. Âişe:

-Bu hangi sudur? diye sordu. Orada bulunanlar:

-Hev'eb suyudur, dediler.

-Âişe: "*Benim buradan dönmem gerek!*" deyince, orada bulunanlardan bazıları:

-Hayır! Öne geçiniz, müslümanlar sizi görsünler ve Allah onların arasını düzeltsin, dediler.

-Âişe: Peygamber(s.a.v.) bir gün dedi ki: "*Sizlerden biriniz Hev'eb'in köpekleri havladığı zaman dikkat etsin!*" dedi.⁶³ der.

Hiz. Peygamber(s.a.v.)'in Hiz. Âişe'yi uyardığına dair başka bir rivâyet de şudur:

İbn Abbas rivâyet etmiştir. Peygamber(s.a.v.) buyurdu ki: "*Hanginiz uslu deve sahibesidir. Onun etrafında çok kişi öldürülecek ve o da ölüme ramak kala kurtulacaktır.*"⁶⁴ Müellif bu rivâyetten sonra "Bu hadis Peygamber(s.a.v.)'in nübüvvetini haber vermektedir." der.

Ancak nasıl olur da Hiz. Âişe bu kadar açık bir şekilde kendisinden bahseden hadislere muhalefet ederek Cemel'e katılır anlaşılır gibi değildir.

Yukarıda ki hadislerde dönmek istediğine dair bilgiler olmasına rağmen verdiği siyâsî karardan dönmeyen Hiz. Âişe Basra'ya gitmiştir. Hiz. Âişe, Basra'da çok etkili bir konuşma yapmış ve bazı Basralılar bu konuşma neticesinde Hiz. Âişe'nin saflarına geçmiştir.

⁶³ Zehebî, *Siyer*, II, 177; Ayrıca bkz: Ahmed, *Müsned*, VI, 52, 97 (Bu rivâyet şöyledir: Hev'eb' gelince Hiz. Âişe köpek havlamaları duyar ve der ki benim buradan dönmem gerek, çünkü Peygamber(s.a.v.) bizlere dedi ki: *Hev'eb'in köpeklerinin havladığını görür gibiyim.* ez-Zubeyr, Hiz. Âişe'ye: dönüyor musun?, Allah Azze ve Celle'nin seninle insanların arasını düzeltmesi muhtemeldir, der.); Hakim Ebî Abdillah Muhammed b. Abdullah en-Nisaburî, *el-Müstedrek Ala's-Sahihayn*, (Tah: Mustafa Abdulkadir Ata), III, 130, H. No: 4613

⁶⁴ İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiab*, IV, 1885; Ayrıca bkz: İbn Kesîr Ebû'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-Nihaye*, (Tah: Ahmed Ebû Mülhim, Ali Necib Atvî, Fevad es-Seyyid, Ali Abdu's-Settar, Mehdi Nasuriddin), Kahire, III. Bsk., 1987, VI, 212,

6. Hz. Âişe'nin İmtihan Vesilesi Olarak Algılanılması

Cemel savaşında Hz. Âişe muhaliflerinin halkı kendi taraflarına çekmek için yapmış oldukları propagandalardan birisi de Allah(c.c.)'ın insanları Hz. Âişe ile imtihan etmesidir.(!) Buna dair rivâyetler şöyledir: Buharî, Abdullah b. Muhammed- Yahya b. Âdem- Ebû Bekr b. Ayyaş- Ebû Husayn- Ebû Meryem Abdullah b. Ziyad el-Esedî tariki ile şunu rivâyet etmiştir. el-Esedî dedi ki: Talha, ez-Zubeyr ve Âişe(r.a) Basra'ya doğru geldiklerinde, Ali b. Ebî Talib, Ammâr b. Yâsir ile Hasen b. Ali'yi -İnsanları seferber etmeleri için- yolladı. Onlar da Kûfe'ye bizim yanımıza geldiler. İki de mescide girip minbere çıktılar. Hasen minberin üst tarafına oturdu. Ammâr ise ondan daha aşağıda ayağa kalktı. Bizler onun etrafına toplandık. Ebû Meryem dedi ki: Ben Ammâr'dan şöyle derken işittim:

*“Âişe Basra'ya doğru gelmektedir. Ve Allah'a yemin ederim ki, Âişe sizin dünya ve ahirette Peygamberinizin eşidir. Lakin Allah Tebâreke ve Teala, Ali b. Ebî Tâlib'e mi yoksa Âişe'ye mi itaat ediyorsunuz? diye belli etmek için Âişe ile sizi imtihan etmiştir.”*⁶⁵

Buharî ayrıca bu hadisi, Ebû Nuaym- İbn Ebû Ganiyye- el-Hakem- Ebî Vâil senedi ile *“Muhakkak ki Âişe, dünyada da, ahirette de sizin Peygamberinizin zevcesidir. Lakin o, kendisi ile imtihan olduğunuz zatlardan birisidir.”*⁶⁶ şeklinde de rivâyet etmektedir. Tamamen bir sahabî'nin yorumu olan bu ifadeler o anki siyâsî tabloyu çizmesi açısından önemli olduğu kadar, Hz. Âişe'nin bir imtihan vesilesi olarak takdim edilerek, insanları kendi cenahlarına çekebilmek için sarf edilen siyâsî söylemin boyutunu belirlemesi açısından da önem arz etmektedir. Siyâsî çıkarlar için sarf edilen bu sözlere karşın, olaylarda taraf olmamaya özen gösteren İbn Abbas'ın ifadeleri de oldukça manidardır. O şöyle demektedir: *“... Sen fitne nedir bilir misin? Anan seni kaybetsin! Muhammes(s.a.v.) ancak müşriklerle savaşırdı. Onların dinine girmek fitnedir. Onun savaşı, sizin savaşınız gibi mülk, için değildi.”*⁶⁷ diyerek siyâsî çekişmelerin sebebine ışık tutmaktadır.

7. Hz. Âişe'nin Amacı

Hz. Osman'ın kanını taleple⁶⁸ yola çıkan Hz. Âişe'nin esas amacı savaş değil barıştı. Basra kadısı ile yaptığı konuşmada *“Ben insanlar arasında barışı temin etmek istiyorum.”* diyerek barıştan yana

⁶⁵ Buharî, Fiten, Bab(18)

⁶⁶ Buharî, Fiten, Bab(19)

⁶⁷ Buharî, Fiten, Bab(18)

⁶⁸ İbn Sa'd, Tabakât, III, 31; Zehebî, Siyer, II, 178

olduğunu vurgulamıştır. İbn Abdirabbih'in rivâyet de bunu destekler mahiyettedir. Ahnef b. Kays ile Hz. Âişe arasında şu konuşmalar cereyan eder:

-Ahnef: Bu savaşa çıkmak için Hz. Peygamber(s.a.v.)'den yanında bir ahit var mı?

-Âişe: Hayır.

-Ahnef: Yanlış hareket yapmayacağına dair Peygamber(s.a.v.)'den -sana tevdi edilmiş- bir ahit'in var mı?

-Âişe: Hayır

-Âhnef: Doğru konuştun. Allah senden Medine'de oturmanı istedi. Sen Basra'ya geldin. Allah, Muhammed'in evinde oturmanı istedi, sen el-Haris'in evine konuk oldun. Ey müminlerin annesi! Savaşa mı geldin yoksa barışa mı?

-Âişe: Bilakis barışa geldim.

-Ahnef: Sen ayakkabı sesleri ve çakıl taşlarının atıldığı esnada geldin. Bunlar senin arabuluculuğunla barışmazlar. Kılıçlar enselerinde iken bu barış nasıl olacak?

-Âişe: "*Ahnef beni kınıyor. Allah'a çocuklarımın bana isyanını şikayet ediyorum.*"⁶⁹ der.

Her iki rivâyet beraberce incelendiğinde Hz. Âişe'nin barış için geldiği anlaşılmaktadır. Ancak bütün bunlara rağmen savaş olmuştur. Bu savaş esnasında Hz. Âişe'nin taraftarlarına cesaret verici konuşmalar yaptığını görmekteyiz.⁷⁰ Ancak kendi taraftarları arasındaki sürtüşmeleri görünce savaşı kazanamayacağını anlar ve askerlerine savaşı bırakmasını ister.....⁷¹

Cemel(36/656) vakiasında taraftarlarını bir ordu komutanı gibi sevk ve idare eden Hz. Âişe ve taraftarları neticede ağır bir yenilgi alırlar. Savaş sonrasında Hz. Ali, İbn Abbas'ı Hz. Âişe'ye göndererek, "*Bu kadına içinde oturulması emredilen evde oturmasını söyle!*" demesini söyler.⁷²

Buna benzer başka bir rivâyet de şöyledir:

⁶⁹ İbn Abdirabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, IV, 187

⁷⁰ İbn Abdirabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, I, 98

⁷¹ İbn Abdirabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, I, 70

⁷² İbn Abdirabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, IV, 146

SavaŖ sonrası İbn Abbas, Hz. ÂiŖe'nin Medine'ye dönmesini söylemek için yanına gider. Onun yanına izin almadan girince, Hz. ÂiŖe ona:

-Ey İbn Abbas! İki kere sünnete muhalif hareket ettin. "*Evime izinsiz girdin ve eŖyalarımaya da iznim olmadan oturdun.*" deyince İbn Abbas:

-Biz sünneti senden daha iyi biliriz. Burası senin evin değil! Senin evin Rasûlullahın sana bıraktığı ve Kur'an'ın senin içerisinde oturmanı emrettiği yerdir, diye cevap verir....⁷³

Yakubî de buna benzer bir rivâyette bulunur. Hz. Ali, Abdullah b Halef el-Huzâî'nin evinde bulunan Hz. ÂiŖe'nin yanına gider. Aralarında Ŗu konuŖma geçer:

-Ali: Ya Humeyra! Bu hal ve tavrın daha bitmedi mi?

-ÂiŖe: Ey Eb Talib! Kazandın, bizi affet!

-Âli: Medine'ye dn ve Allah Raslunun içinde oturmanı emrettięi evde otur!

-ÂiŖe: Tamam, diyerek cevap verir.

Hız. Ali daha sonra Abdu'l-Kays'dan yetmiŖ tane kadını erkek elbisesi giydirerek Hz. ÂiŖe'yi bunlarla Medine'ye yollar....⁷⁴

Gerek Hz. Âli, gerekse Ahnef, Hz. ÂiŖe'nin bu savaŖta taraf olmasını istemeyerek evinde kapanıp kalmasını hiçbir siyâsi ve gayri siyâsi Ŗeylere karıŖmamasını ister gibi bir tutum sergilemiŖ olmalarına rağmen, Hz. ÂiŖe "*Evlerinizde oturun; eski Câhiliyede olduğu gibi açılıp saılmayın; namazı kılın; zekatı verin; Allah'a ve peygamberine itaat edin: Ey Peygamberin ev halkı! Ŗphesiz Allah sizden kusuru giderip sizi tertemiz yapmak ister.*"⁷⁵ ayetini bu Ŗekilde anlamayarak olaylara taraf olmuŖtur. Ancak savaŖtan sonra Hz. ÂiŖe'nin, Hz. Âli'ye karŖı olan bu tutumundan dolayı çok üzüldüğü bilinmektedir. İbn Sad buna dair Ŗyle bir rivâyette bulunur: Hz. ÂiŖe'nin hastalığı esnasında ona Hz. Peygamber(s.a.v.)'in yanına defnedilmeyi isteyip istemediği sorulduğunda "*Hayır! Ben Peygamberden sonra hoŖ olmayan iŖler yaptım. Bunun için beni Baki mezarlığına kardeŖlerimin yanına*

⁷³ Yakubî, *Tarih*, II, 183

⁷⁴ Yakubî, *Tarih*, II, 183; Hz. Ali'nin, Hz. ÂiŖe'yi yapmıŖ olduğu bu hareketten dolayı kınadığına dair bkz: Zehebî, *Siyer*, II, 178

⁷⁵ Ahzab, 33/33

defnediniz."⁷⁶ demiştir. Onun geçmişteki bazı olaylardan üzülmesine dair başka bir örnek de şudur: Bir keresinde o: "*Keşke şu ağacın yaprağı olsaydım*" der.⁷⁷ Buna benzer başka bir ifade de ise: "*Keşke yer yüzünde bir nebat olsaydım da hakkımda mezkur şeyleri yapmamış olaydım.*"⁷⁸ der.

Ancak onun bu ifadeleri belki Hz. Osman ve Ali dönemindeki yapmış olduğu bazı davranışları hakkında söylenmiş olsa da o dönemde yapmış olduğu bütün siyâsî uygulamalarını ret etme anlamına gelmez.

Hz. Ali muhaliflerinden olan Abdullah b. ez-Zübeyr, İbn Abbas'a "Ümmü'l-Müminin ile savaştınız" şeklinde serzenişte bulununca, İbn Abbas: "Onu sen, baban, ez-Zübeyr b el-Avvam ve dayın Cemel harbine çıkardınız." diyerek cevap verir. Halbuki İbn Abbas'a bunu söyleyen Abdullah, Hz. Âişe'nin Basra'ya gitmesinde en etkili olan kişilerdendir.

Geçmiş alimlerce Cemel savaşından sonra kimin haklı kimin haksız olduğu konusunda tartışmalar yapılmış değişik fikirler ileriye sürülmüştür. Hz. Âişe, Talha ve ez-Zübeyr'i suçlu bulanlar⁷⁹ olduğu gibi, her iki tarafı da içtihat hatası görerek haklı bulanlar da vardır.⁸⁰

7. Hz. Muâviye Dönemi ve Hz. Âişe

Hz. Âişe'nin Cemel savaşından sonra siyâsette aktif rol almadığını ve evine çekildiğini görmekteyiz. Ancak onun zaman zaman Muaviye ile mektuplaştığını görmekteyiz.⁸¹

Hz. Muaviye'nin Kûfe valisi Ziyâd b. Ebîhî, Hz. Ali taraftarı olan ve Muaviye aleyhinde konuşan Hucr b. Adiy ve on iki arkadaşını Şam'a gönderir. Bunlardan altısı serbest bırakılır ve içerisinde Hucr'un da bulunduğu diğer altı kişi ise öldürülür.

Kamuoyu vicdanında büyük tepkiler sebebiyet veren bu olayda Hz. Âişe, Hz. Muaviye'ye bir elçi göndererek katlin önüne geçilmesini sağlamaya çalışmışsa da göndermiş olduğu elçi ancak onların öldürülmelerinden sonra yetişebilmiştir. Bu olayı kınadığını bir mektupla

⁷⁶ İbn Sad, *Tabakât*, VIII, 74; Ayrıca bkz: İbn Abdirabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, IV, 331

⁷⁷ İbn Sad, *Tabakât*, VIII, 75

⁷⁸ İbn Sad, *Tabakât*, VIII, 76

⁷⁹ el-Bağdadî, Ebû Mansûr Abdu'l-Kahir b. Tahir et-Temimî, *Usûlu'd-Din*, İst., 1928, s. 289; eş-Şehristânî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdi'l-Kerîm, *Kitabu'l-Mîl ve 'v-Nihâl*, Tah: Muhammed b. Ali Esebederan, Mısır, 1947, I, 24

⁸⁰ İbn Haldun *Mukaddime*, Beyrût, 1984, I, 544

⁸¹ İbn Sadi *Tabakât*, VII, 100

Hz. Muaviye'ye ileten Hz. Âişe⁸², daha sonra Muaviye kendisini Medine'de ziyaret ettiği zaman ona: "Hilm sahibi olduğun halde bunu Hucr'dan esirgedin,⁸³ demiştir.

Hz. Âişe'nin Hz. Muaviye'nin bazı yanlış politikalarını eleştirmesi Hz. Muaviye'yi rahatsız etmiş olacak ki bunu huzuruna gelen Hz. Hasan'a: "Âişe'ye hayret doğrusu! Benim bu işe ehil olduğum durumdan daha başka bir durumda olduğumu ve hakkım olmayan bir yerde olduğumu iddia etmektedir. Allah onun günahlarını affetsin, ama bundan ona ne!...." diyerek Hz. Âişe'den gelen tenkitlerden rahatsızlığını belirtmiştir.⁸⁴

Hz. Muaviye'nin Medine valisi olan Mervan, Hz. Muaviye'nin Yezid'i yerine istihlâf ettiğini açıklaması büyük tepkilere sebebiyet vermiştir. Hz. Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahman ayağa kalkarak: "Ey Mervan! Yalan söyledin, Muaviye de yalan söyledi. Ümmet-i Muhammed hakkında bu istediklerinizi hayır değildir. Bunu siz her Hırakl öldüğünde yerine başka bir Hırakl geçmesi gibi siz de Hıraklıye'ye çevirmek istiyorsunuz!" deyince Mervan: "İşte bu Allah'ın kendisi hakkında Ana-babasına "üf size" diyen ve Ahkâf, 46/17 ayetini indirdiği kişidir" diye tenkit edince perde arkasında bunları dinleyen Hz. Âişe olaya müdahale ederek "Ey Mervan!" diye bağırır. Hz. Âişe daha sonra yanına gelen Mervan'a: "*Bu ayetin Abdurrahman hakkında indiğini söyleyen sen misin? Vallahi sen yalan söylüyorsun. Halbuki hakkında ayet nazil olan kişi filan oğlu filandır. Halbuki sen Rasûlullah'ın lanetlediği birisinin parçasısın!*"⁸⁵ diyerek devletin valisini insanların yanında tenkit etmiş, dolayısıyla devlet başkanının da düşüncelerini yermiştir.

Medine'ye gelen ve Hz. Âişe'yi ziyaret eden Muaviye, Hz. Âişe'nin yanından kalkıp giderken "*Ey Muaviye! Hucr ve onun muttaki olan arkadaşlarını katlettin*" deyince Muaviye: "Sen onu boş ver. Herhangi bir şeye ihtiyacın var mı?" diye sorusuna Hz. Âişe olumsuz cevap vermiştir.⁸⁶

⁸² Belâzurî, *Ensâb*, IV, 29

⁸³ Yakubî, *Tarih*, II, 231; Taberî, *Tarih*, V, 257, 278;

⁸⁴ Belâzurî, *Ensâb*, IV, 101

⁸⁵ İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, III, 506-7; Bir takım farklılıklarla beraber bkz: İbn Abdi Rabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, V, 119; Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefa*, s. 196, İbn Hacer ise bu konuşmanın Muaviye ve Abdurrahman arasında geçmiş olduğunu söylemektedir. Bu durumda bu diyalog Muaviye'nin Medine'ye geldiği zamanda gerçekleşmiş olması gerekir. (İsâbe, IV, 169)

⁸⁶ İbn Kuteybe, *İmâme*, I, 157-8

H. Muâviye böylece H. Âişe' nin gönünü alarak onun desteğini almak istemesi; onun gerek müminlerin annesi olması gerekse geçmişteki aktif siyâsetinin ve toplum içerisindeki karizmatik mevkisinin bilmiş olmasından olsa gerek.

DEĞERLENDİRME

Müminlerin annesi H. Âişe, Hulefâ-i Raşidîn döneminde özellikle H. Osman ve Ali dönemindeki muhalefetinin yanı sıra H. Ebû Bekr ve Ömer'in hilâfetlerini desteklemiş ve bu hususta görüşlerini açıkca belirtmiştir. H. Ali'ye olan muhalefetini savaşla bitiren H. Âişe, daha sonra ömrünün geriye kalan yıllarında aktif bir siyâsete girmemiş ve Medine'de H.57⁸⁷ veya 58 yılında vefat etmiştir.⁸⁸

Kimilerine göre bir takım hatalar yapmış olduğu söylene bile o hak bildiği yolda yürümüş ve savunmuş olduğu siyâsî fikrin arkasında olmuştur.

Siyâsetin sözlük ve terim tanımları da göz önüne alındığında; H. Âişe'nin özellikle H. Osman ve sonrası *dünya ve ahirette kurtuluşlarına vesile olacak bir irşat yoluyla insanların doğruluğu için çalıştığı* söylenebilir. Çünkü o katillerin yakalanması için sözlü ve fiili siyâsî gayretler içerisine girmiş ve bu uğurda uğraş vermiş, kendisinden sonra gelen kadınlara ilk olması ile örnek olmuştur.

⁸⁷ İbn Abdî'l-Berr, *el-İstiab*, IV, 1885

⁸⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 76; İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 76